

KRING

BEFOLKNINGSFRÅGAN

I.

NÅGRA EKONOMISKA OCH SOCIALA SYN- PUNKTER PÅ VÅR BEFOLKNINGSFRÅGA

Av lektorn, docenten K. V. OSSIAN DAHLGREN, Uppsala

OM vi på längre sikt vilja hålla vår befolkning konstant, måste något göras, göras snart och göras effektivt. Efter ett eller, om man är mera optimistisk, två snabbt flydda årtionden, ha vi ohjälpligt försuttit fatalietiden. De nya årsklasserna bli nämligen så små, att, även om deras nativitet skulle ökas betydligt i jämförelse med nutidens, måste uppgiften bli hopplös för dem. De fåtaliga arbetsföra komma också att få försörja ett alltjämt ökat antal åldringar. Med vår låga fruktsamhet komma vi 1980 att ha en åldring (person över 65 år) på endast tre arbetsföra (här i betydelsen av personer mellan 15—65 år). För närvarande är proportionen 1:7. Om 25 år få vi enligt professor S. Wahlund räkna med att i Stockholm ha dubbelt så många gamlingar som nu. Det är kanske icke så många, som känna till det dystra faktum, att här en vagga kommer att svara mot två likkistor. Stockholm växer enbart genom inflyttning. Alltså: Floreat sed non crescat! I miljonstaden Paris funnos 1936 blott 160,000 (!) infödda parisare. Storstaden blir ett folkraftens krematorium. De flesta barnen födas på landsbygden, och alla åtgärder (t. ex. jordbruksregleringen), som gynna landsbefolkningen, kunna därför bidra till att förbättra vår nativitet.

Att i likhet med Handelstidningens underlige redaktör tro att en invandring skulle kunna skydda oss mot stråddöden, det är detsamma som att kasta yxan i sjön och resignerat acceptera den slutliga undergången. Varifrån skulle vi för övrigt få sådana massor — flera tiotusental pr år — av *önskvärda* unga invandrare, som skulle behövas? Vill man kanske hämta dem från Polen eller Ryssland, eller kanske vi skulle importera kineser? Vår i grunden största dyrbarhet, vårt egnaste, vår arvsmassa skulle alltså i stort sett icke vara värdefullare än att den utan större bekymmer kunde ges till spillo. Det är dock ytterst denna, som verkat i det förflutna, som skapat vår nutid och varigenom vi skulle kunna trygga vår framtid som en nordisk, en svensk folkstam.

Det finnes flera orsaker till den lömska tvinsot, som angripit nationen och fräter dess livsnerv. Oftast sägs det vara ekonomiska faktorer, som tvinga människorna att inskränka barnantalet. Det är dock anmärkningsvärt, att i historisk tid det aldrig rått ett större och allmännare välstånd än i våra dagar. Tack vare våra naturtillgångar och folkets begåvning torde vår levnadsstandard vara den högsta även i ett förkrigs-Europa. Att trots detta många kunna ha det bekymmersamt skall visst icke förnekas, men vi böra se förhållandena i stort. Det är då onekligen paradoxalt, att födelsesiffrorna under en period av allmänt uppsving och utbrett välstånd utan motstycke ha sjunkit till den grad, att vi t. o. m. satt världsrekord; och likväl är det så. Genom att avstå från barn eller genom att skaffa sig bara ett eller två kan man höja sin levnadsstandard i jämförelse med barnrika familjer i samma inkomstläge. Vederbörande bruka heller icke försumma att motivera sin barnlöshet eller barnfattigdom med upphöjda talesätt och ideella motiv: ekonomiskt förstånd, ansvarskänsla, hänsyn till barnens utbildning och bästa, de osäkra framtidsförhållandena eller världens vända i allmänhet. Det skall gärna erkännas, att några av dessa skäl ibland *kunna* ha ett visst berättigande, men oftast vill man med dem — ehuru mer eller mindre omedvetet — endast ursäkta sin böjelse för en bekväm livsföring och maskera sin egoism.

Man skulle för övrigt nästan våga påstå, att staten på sätt och vis uttryckt sitt officiella gillande av tvåbarnssystemet genom att för dettas praktikanter införa begreppet »normalfamilj». På s. k. normalfamiljers budget grundas också den index, efter vilken de dyrtidstillägg beräknas, som skola tillfalla ungarlar och ungmör liksom försörjare av flerbarnsfamiljer. En släkt, vars medlemmar konsekvent begränsa barnens antal till två, begär så att säga självmord, ty alla barn kunna ju icke väntas nå vuxen ålder eller bli föräldrar. Gifta kvinnor med yrkesarbete ha i medeltal knappt ett barn. Kanske inte så underligt för övrigt. Vår i jämförelse med andra folk höga levnadsstandard ha vi i ej ringa mån köpt på de oföddas bekostnad. Vår generation fordrar mer av livet än vad rätteligen borde tillkomma den och après nous le déluge. Att sörja för samhällets bestånd genom att föda och fostra barn, tycker man, borde vara en medborgerlig plikt lika väl som att betala skatt och göra värnplikt. »Plikt» har en dålig klang i mångas öron. En kvinnlig stämman har nyss förkunnat, att den grövsta otjänst, som man kunde göra befolkningspolitiken, vore att i detta sammanhang nämna något sådant som plikt; men hur skall man egentligen komma förbi det ordet?

Säkert vinner man likväl icke så mycket genom att *endast* vädja till den enskildes moral. Om samhället icke gör något eller gör alldeles för litet för att lätta bördan för dem, som sörja för folkets förnygring, då gå vi, frivilligt och fullt medvetet, mot undergången. Staten måste i handling visa sig uppskatta dugliga människors barnproduktion, och icke låta förhållanden bestå — eller rent av, vilket faktiskt skett, genom lagstiftning nyskapa sådana — som di-

rekt motverka familjernas intressen. Ekonomiska åtgärder äro ofrånkomliga. »Men vi ha icke råd och särskilt icke nu», hör man nästan en chorus av röster utropa. Men vi ha ännu mindre råd att dröja. Då det verkligen gällde, kunde vi skaffa medel till och också ena oss om att förstärka vårt försummade försvar. Vi måste också ena oss om det lika nödvändiga: att göra det möjligt för vårt folk att bestå även i framtiden.

Några nya inkomster komma icke att stå folkhushållet till buds härför; och det gäller alltså att söka åstadkomma en rationellare användning, d. v. s. här = omfördelning, av den löpande nationalinkomsten. Teoretiskt kan det icke vålla allt för stora svårigheter att omlägga skattesystemet på så sätt, att den influtna totalsumman bleve oförändrad, men att, i motsats till nu, kostnaderna för barnen mera likformigt komme att delas av och drabba även de barnlösa och barnfattiga. Deras ekonomiska bidrag till Sveriges framtid och för övrigt till sin egen trygghet på ålderdomen (man kan ju icke äta pengar, även om man sparar sådana) kunna icke få förbli så orimligt små som nu är fallet. Sterilitet, frivillig eller ofrivillig, bör samhället väl tolerera men alls icke premiera. Från visst feministiskt håll har visserligen invänts: »Varför skola just de stackars kvinnorna bli straffade, som ju själva icke kunna rå för, att de blivit ratade?» Orsaken är ju männens »oföretagsamhet» och rent av »drullighet» (sic!). De otäcka karlarna borde därför drabbas av tadel och straff och icke ensamstående kvinnor. Nu är det dock icke alls fråga om att lägga sten på börda eller överhuvud taget att »straffa» någon för celibat eller barnlöshet. Meningen är ju endast att bättre än nu fördela skattesatserna efter den ekonomiska bärkraften. Om en person har stora inkomster och därför måste betala höga — ja, kanske han själv tycker orimligt höga — skatter, så icke är det (eller borde åtminstone icke vara det) precis lagstiftarnas mening att dymedelst bestraffa hans ekonomiska duglighet och driftighet, även om en del enklare demagoger skulle resolvera: »Kapitalistjäklarna ska klämmas efter.»

I förhållande till de kostnader, som barn föra med sig, är det för närvarande, trots 1938 års erkännansvärt kloka och förmånliga omläggning av statsbeskattningen, ett ganska litet belopp, varmed föräldrarnas skatt i regel reduceras. (Dessutom minskas denna favör för familjeförsörjare genom verkningarna av den tyvärr nu nödvändiga omsättningsskatten.) Beträffande kommunalutskylderna är för övrigt skattebefrielsen ännu mycket njugg. Genom en mera rimlig, rundlig och rättvis avdragsrätt för barnen, skulle säkert *ett* av de stora stegen tagas framåt mot bättre förhållanden. Många familjers ekonomi skulle avsevärt förstärkas, och därmed ett viktigt skäl bortfalla att hålla barnens antal nere. Men — och nu komma vi till en sak av fundamental vikt — skall denna reform få någon verklig betydelse, då måste avdraget för varje barn få *utgöra en viss procent av inkomsten* och icke utgå med en på förhand fixerad och för alla lika summa. »Varför i all rimlighetens namn», utbrister någon, »skall då t. ex. en byråchef eller bankdirektör få ett större

barnavdrag än en fattig banvakt eller en ofrivilligt arbetslös bananförsäljare?» Frågan kanske förefaller berättigad, men det kan genast invändas, att genom progressivbeskattningen minsann både byråchefen och bankdirektören få betala sin rikliga tribut till det allmänna. Men genom ett procentuellt avdrag för varje barn skulle en ekonomisk rättvisa skipas mellan de nämnda herrarna å ena sidan och deras barnlösa eller barnfattiga kolleger å den andra. De senare finge finna sig i att i stället skatta desto mera, ty deras ekonomiska status är realiter betydligt bättre än de barnrikas i samma inkomstläge. En bestämd och för alla tämligen lika stor avdragssumma kan däremot knappast få någon större betydelse som nativitetsfrämjande faktor. Människorna jämföra sig mest med sina likar och konstatera helt nyktert, att staten genom sin skattepolitik favoriserar ett 0- och fåbarnssystem.

Ett procentuellt barnavdrag skulle också få en eugenisk (arvs-hygienisk) verkan. Det är klart, att personer i mer eller mindre ledande ställning, lika litet som andra, skaffa sig flera barn på grund av utsikten att få några tiotus mindrer på debetsedeln enligt nu gällande bestämmelser, utan sker det, beror det naturligtvis helt och hållet på andra motiv. Staten kan visserligen icke köpa sig barn, men genom okloka åtgärder kan den förhindra att barn bli födda. Människor av nu nämnd kategori ha ofta en mycket lång studietid, få ej sällan dragas med en efterhängsam skuldsättning, och efter många, stundom illa avlönade begynnelseår nå de först sent sin ställning och bilda familj; och de få ofta få barn. I begåvningshänseenden utgöra dessa människor i stort sett en elit, och det är därför särskilt beklämande, att deras ättegrenar så lätt förtvina och torka bort. Ett kulturens offerväsen.

Säkert skulle många »förståndiga» människor bli betydligt »lätt-sinnigare», om de finge fullt klart för sig, att de ganska kännbart skulle få betala för »andras ungar», om de icke ville fostra egna barn. I motsatt fall komme däremot det procentuella avdraget som en välbehörlig ersättning för ökade utgifter och såsom en rättmätig erkänsla för en verkligt samhällsbevarande gärning. Det vore särskilt önskvärdt, att det projekterade barnavdraget icke droges in för tidigt, utan att föräldrarna finge rätt att räkna ett rimligt antal »uppfostringsår», om barnens utbildning skulle kräva detta. Härigenom skulle ytterligare ett skäl bortfalla för en snäv barnbegränsning. — Som bekant har finansministern nyligen tillkallat sakkunniga för att skyndsamt utreda frågan om beskattningens anpassning efter försörjningsbördan. Vi hoppas på resoluta och radikala förslag.

Emellertid torde endast en tredjedel, ja, kanske icke mycket mer än en fjärdedel av nationalinkomsten vara beskattad av staten (Cassel). För en massa människor med små utskylder skulle därför de procentuella barnavdragen icke spela någon större roll som ett av incitamenten till föräldraskap. Vi måste därför bygga vidare på den grund man lade, då den s. k. moderskapspenningen infördes. Med andra ord det allmänna bör under en följd av år betala ett visst belopp för varje barn. Detta komme dock, som förut fram-

hållits, endast nominellt att belasta statens finanser, då kostnaderna ytterst finge gäldas av de barnlösa eller barnfattiga medborgarna. Hur detta i detalj skulle ordnas kan icke här diskuteras. Vi få nöja oss med att endast framhäva själva principen. (I Tyskland har man organiserat en s. k. »riksfamiljekassa».) Den moraliska effekten av en dylik samhällets synbara och påtagliga uppskattning av föräldraskapet skulle säkert icke utebli. Talrika unga människor, särskilt många industriarbetare, nå mycket tidigt sin maximala inkomst; och de vänja sig ofta att dispensera förhållandevis stora summor utan att spara något för framtiden. Då de sedan gifta sig och bli fäder, kommer därför den plötsliga inskränkningen gärna att kännas betungande och väcker olust. Den ökade skattebetalningen skulle i viss mån bli liktydig med en försäkringspremie, som avsåge att trygga de unge människans — och kvinnornas — framtida äktenskap. (Kanske det kunde ordnas så, att ett visst belopp finge bli obeskattat, om det insattes på ett spärkonto för blivande bosättning.)

Jag är fullt medveten om, att många och tungt vägande invändningar kunna göras mot förslaget om en allmän kontant barnpremiering, och själv har jag förut varit motståndare till en sådan. Men jag är också livligt övertygad om att varken utsikten till fria och obligatoriska skolfrukostar (till en kostnad av 30—40 miljoner) eller åtskilliga andra välfärdsanordningar av liknande sort skulle häva födelsestrejken. På vissa håll har man visserligen funnit för gott att dekretera, att först skall samhället omdanas och större trygghet och god försörjning »garanteras» åt alla, innan man kan begära, att folk skola sätta barn till världen. Att Sveriges barn i stort sett ha fötts till lyckligare förhållanden än barnen i något annat europeiskt land, vill man icke gärna erkänna eller åtminstone icke tillmäta någon betydelse. Vår befolkningsfrågas prekära läge har av många endast betraktats som ett slagkraftigt argument för diverse socialpolitiska åtgärder, vilka, för att citera befolkningskommissionen, kunna »hava ett egenvärde, oberoende av om de främja nativiteten eller icke».

En kontant utbetalning av barnpremier får dock under inga omständigheter ske utan en noggrann *prövning av mottagarnas kvalifikationer*. Åtskilliga individers föräldraskap är något rent upprörande och bör icke på något sätt uppmuntras. Vi ha hundratusentals på olika sätt undermåliga människor, vagabonder, alkoholister, kriminella, sinnesslöa och andra, vilkas fortplantning ofta är tämligen ohämmad. Några exempel må anföras. I tattarfamiljer myllrar det gärna av barn, och veterligt har ingen sådan släkt dött ut. En undersökning i Skåne, som på uppdrag av socialdepartementet utförts genom statskriminalpolisen, har visat, att de flesta tattarflickor äro mödrar före 20-årsåldern liksom tattarpojkar i allmänhet äro fäder, innan de blivit myndiga. En tattare hade med två kvinnor 17 barn, som alla legat samhället till last eller varit straffade. Under rubriken »Tattarbröllop i polisarresten» omtalades nyligen i pressen ett hjonelag, där brudgummen hade 15 syskon och bruden 19. På uppdrag av pensionsförsäkringskommittén har fattig-

vårdssysslomannen T. Jacobsson undersökt hjälpklienteletets beskaffenhet i en del kommuner. Resultatet blev, att det tycks vara »ett i alla avseenden bottenskiakt, som, ofta led efter led, företrädesvis frekventerar hjälpinstitutionerna och utgör deras mera permanenta stam». En tidningsnotis meddelar, att en neger i Sydsverige fått sju barn, en mulattavel som självfallet icke bör uppmontras eller tolereras. I en familj äro båda föräldrarna liksom de nio barnen mer eller mindre defekta. En av sönerna (intelligensålder 6—7 år) har en sinnesslö son och en spääd, troligen sinnesslö dotter. Det är ganska signifikativt, att i Stockholm, liksom på andra håll, barnantalet i allmänhet är störst i de familjer, som leverera barn till hjälpklasserna (enl. en undersökning av N. Molnö). Enligt skolöverstyrelsen ha vi för närvarande mer än 10,000 barn, som, trots att de äro sinnesslöa eller psykiskt efterblivna, icke kunnat avskiljas från de vanliga skolklasserna. I hjälpklasser eller sinnesslöanstalter undervisas drygt 5,000. Se där några stickprov på en icke önskvärd alstring.

Det allmänna måste tydligen ställa ganska stränga fordringar på de föräldrar, som skola få mottaga kontanter för sina barn. En kärv återhållsamhet blir nödvändig; och andra åtgärder få som nu vidtagas för att hjälpa de mindre skötsamma eller undermåliga. Detta skulle visserligen i många fall uppfattas som en social prickning, men det kan icke hjälpas. Myndigheterna få icke heller krypa ifrån ansvaret genom att helt schematiskt bara fastslå, att föräldrarna äro mantalsskrivna och äga rösträtt och därmed anse dem kvalificerade för kontanta barnbidrag. En sådan slapphänt och rent formell granskning skulle kunna göra mera skada än nytta.

Det talas ibland om en »kvalitativ» befolkningspolitik; och egendomligt nog tyckas de flesta härmed förstå olika strävanden att skaffa barnen så goda förhållanden som möjligt under deras uppväxt. Man inbillar sig kanske ännu på en del håll, att uppfostran och miljöinflytanden i övrigt skulle förändra barnens arvsanlag; men detta är en grov villfarelse. Vi äro icke födda lika utan olika. Ett barns begåvning och bildbarhet beror framför allt på dess anlag, på om det har »gott gry» i sig. Med kvalitativ befolkningspolitik bör alltså förstås sådana åtgärder, som syfta till att gynna de på skilda sätt dugliga människornas familjebildning och däremot så långt som möjligt hindra de i olika avseenden undermåligas fortplantning. Men samhället tycks nu ofta mera intressera sig för de förkomna än för de försigkomna.

Alla yttre åtgärder, huru nödvändiga de än må vara, bli dock till slut utan större betydelse, om en extrem individualism bringar det därhän, att vi väl önska leva men icke orka fortleva. Det är trösterikt att se hur ett annat europeiskt folk, det tyska, för några år sedan lyckades höja sin nativitet till den nivå, som erfordras för att hålla numerären konstant; och detta skedde trots en mycket betydande upprustning. »Ja, sådant kan ske i en diktaturstat», menar någon, »i ett folkstyrt land som vårt går det icke.» Men vi kunna vara övertygade om, att hurudana de politiska förhållandena

än må vara, så födas minsann inga barn på befallning. Vore det icke för övrigt rent av groteskt, om vi, som hålla på friheten, skulle tro, att det vore demokratien, som hotar att driva oss i döden? Vad nu Tyskland beträffar kan man icke förneka, att förändringen berodde på moraliska omvärderingar, på viljan till pliktuppfyllelse och en nyvaknad tro på framtiden. Hos oss behövs upplysning om läget. Trots allt, som skrivits och talats, äro många fortfarande fantastiskt okunniga om vad som står på spel. Av oss krävs en ny inställning till livets bärande makter och lyckomöjligheter. Annars komma vi obevekligt att fortsätta vår hadesvandring mot förintelsen, ett hårt men välförtjänt öde.

II.

LEVNADSKOSTNADERNAS STEGRING OCH SKATTEBERÄKNING UR BEFOLKNINGS- POLITISK SYNPUNKT

Av professor CARL-ERIK QUENSEL, Lund

DEN markanta prisstegring på viktiga livsförnödenheter, som klart kommer till synes i levnadskostnadsindex, innebär för stora delar av befolkningen besvärligheter och ökade umbäranden. Medan somliga samhällsklasser genom avtal ha sina löner reglerade så att de åtminstone delvis kompenseras för dyrtiden genom ökade löneinkomster åtnjuta andra klasser icke sådana förmåner. Väl ha vissa behövande samhällsklasser genom regerings- och riksdagsbeslut erhållit viss compensation för dyrtiden såsom t. ex. folkpensionärerna, vilka erhållit en ökning av folkpensionen med en fjärdedel. Men stora lager av befolkningen och kanske främst familjer med många barn och små inkomster sitta nu i ett betryckt läge och varje social åtgärd, som skulle kunna underlätta situationen för dem, bör väl tagas i betraktande såsom t. ex. lättnader i skattebördan.

Här nedan framlägges till diskussion ett förslag som avser att bättre anpassa skattebetalningen efter levnadskostnadernas stegring för de små inkomsttagarna.

Vid beräkningen av skatteunderlaget, det beskattningsbara beloppet, avdrages från den taxerade inkomsten ett belopp, ortsavdraget, som varierar efter den skattskyldiges försörjningsbörd. Sålunda är det högre för gift än för ogift och högre för gift med minderåriga barn än för barnlösa enligt fastställda grunder, vilka äro något olika vid beräkningen av statlig inkomst- och förmögenhetsskatt och vid beräkningen av kommunalskatten. Men ortsavdraget är icke överallt detsamma utan varierar efter levnadskostnadernas storlek inom olika kommuner. Alltefter de beräknade dyrortsindices äro kommunerna uppdelade i fem skattegrupper och ortsavdraget är större ju högre dyrortsindex.